

593-106492
E61
Ent.

ENTOMOLOGISCHE BERICHTEN

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR

DE NEDERLANDSE ENTOMOLOGISCHE VERENIGING

Officiële afkorting (World List): Ent. Ber., Amst.

Deel 36

1 december 1976

No. 12

Adres van de Redactie:

B. J. LEMPKE, Plantage Middenlaan 64, Amsterdam 1004 — Nederland

INHOUD: J. J. MELLINK, De rol van de entomoloog bij geleedpotigenvrees en geleedpotigenwaan (p. 177). — Z. BOUČEK, On the Mediterranean Podagrioninae, with the description of a new Iridophagoides (Hym., Torymidae) (p. 182). — FER WILLEMSE, The male of *Opiptacris tulagii* Uvarov, 1937 (Orthoptera, Acridoidea) (p. 185). — C. VAN ACHTERBERG, Revisionary notes on the genus *Coloneura* Foerster with description of a new subgenus, *Coloneurella*, from the Netherlands (Hym., Braconidae, Alysiniinae) (p. 186). — Literatuur (p. 184, 192: B. J. LEMPKE; p. 192: H. H. EVENHUIS). — Korte mededelingen (p. 181: Br. F. MELKERT, Nieuwe aanwinsten voor de bibliotheek).

De rol van de entomoloog bij geleedpotigenvrees en geleedpotigenwaan

door

J. J. MELLINK

Laboratorium voor Medische Parasitologie, Vrije Universiteit, Amsterdam

ABSTRACT. - The role of the entomologist in arthropod phobias and delusions. Two characteristic cases of supposed acarophobia (arthropodophobia) and delusory parasitosis (delusio arthropodica) from several similar encountered by the author in recent years are presented. The serious nature of such mental aberrations and their complexity are emphasized. It is stated that the extent of the problem at hand is usually underestimated and its implications quite often misunderstood. A call is made for a greater awareness of their occurrence and the aspects most relevant for the consultant entomologist (acarologist) are outlined.

INLEIDING

Vele entomologen (inclusief acarologen) zullen weleens in aanraking gekomen zijn met personen, die een overdreven afkeer van arthropoden bleken te bezitten. Het gaat hier geenszins om een zeldzaam fenomeen. Vaak, te vaak, worden deze angsten echter onderschat; behalve dan door wie het treft. De gewoonlijk zeer summiere, en soms zelfs onjuiste beschrijvingen van dergelijke angsttoestanden in de meeste relevante entomologische handboeken dragen daar ongetwijfeld toe bij. Een gunstige uitzondering in dit opzicht vormt Busvine (1966).

Er is hier echter wel degelijk sprake van een belangrijke problematiek, met eventueel ernstige psychiatrische achtergronden. Het leek daarom gewenst, er ook in de wereld van de Nederlandse entomologen eens expliciet de aandacht voor te vragen.

PSYCHIATRISCHE NOTITIES

De al dan niet gefundeerde angst bij een plotselinge confrontatie met als gevaarlijk ervaren arthropoden (bijen, wespen, etc.) kan hier buiten beschouwing blijven. Hoewel ook daarbij

bepaalde emotionele stoornissen een rol kunnen spelen en de gevolgen ernstig kunnen zijn, zoals wanneer deze verkeersdeelnemers treft, zijn de achtergronden toch van een geheel andere orde dan bij de langdurige angsttoestanden waarvoor hier in de eerste plaats de aandacht wordt gevraagd.

Bij laatstbedoelde kunnen een tweetal grondvormen onderscheiden worden, waaraan verschillende psychologische mechanismen ten grondslag liggen (zie bijv. Weitbrecht, 1973 of Freedman *et al.*, 1975).

I. Arthropodofobie of geleedpotigenvrees. - Een overdreven, pathologische vrees voor feitelijk op de een of andere manier aanwezige arthropoden.

II. Delusio arthropodica of geleedpotigenwaan. - Een ten onrechte vast overtuigd zijn van overlast door arthropoden, welke overtuiging gehandhaaft blijft ondanks alle redelijke argumenten van het tegendeel.

Beide aandoeningen kunnen uiteraard in verschillende gradaties van ernst worden aangetroffen.

Het valt buiten de competenties van de schrijver, om uitgebreid op de psychiatrische achtergronden van beide verschijnselen in te gaan. Deze zijn bovendien uitermate complex en worden nogal eens verschillend benaderd. Enkele opmerkingen ter verduidelijking zijn echter noodzakelijk, waarbij de benaderingswijze van Obermayer (1961) en Schrut en Waldron (1963) zal worden gevolgd.

Bij een fobie is de patiënt potentieel in staat om het irrationele karakter van zijn vrees te onderkennen. Daar de werkelijke oorzaak van zijn vrees gerelateerd is aan onbewuste conflicten, is dit vaak echter onvoldoende om deze vrees weg te nemen. Deze blijft dan in dezelfde of een andere vorm voortbestaan. Het inschakelen van een entomoloog zal hier dus lang niet altijd een oplossing kunnen bieden, of slechts een van tijdelijke aard.

De patiënt met een waan daarentegen blijft ondanks objectieve bewijzen van het tegendeel overtuigd van het gerechtvaardigd zijn van zijn angsten. Deze personen zijn daarom veel moeilijker benaderbaar, en tevens veel moeilijker te helpen. Veelal zal slechts deskundige psychiatrische hulp uitkomst kunnen bieden, als al genezing mogelijk is. Wanen zijn gerelateerd aan psychotische processen, en kunnen de voorbode zijn van nog veel ernstiger aandoeningen. Volgens Conrad (1972), die als psychiater een uitgebreide studie van delusio arthropodica heeft gemaakt, bezitten deze meestal een organische basis, zoals preseniele hersenveranderingen. Ook het optreden na misbruik van verdovende middelen, als pervitine en cocaine, is beschreven (de Caro & Dubois, 1952). De rol van de entomoloog zal bij dit soort wanen dus slechts beperkt kunnen zijn, en vooral gericht moeten zijn op het tijdig doen inroepen van psychiatrische hulp.

Het essentiële verschil tussen beide aandoeningen is gelegen in de aard van de innerlijke conflicten van de patiënt. Slechts de psychiatrisch geschoolde zal dientengevolge de diagnose kunnen stellen. Nimmer mag het al dan niet aanwezig zijn van een objectief waarneembare plaag in dit opzicht als een criterium genomen worden. Diverse van de in de literatuur beschreven gevallen zijn ongetwijfeld ten onrechte bij de ene, danwel bij de andere categorie ingedeeld; daarbij nog afgezien van de soms onduidelijke of zelfs onjuiste terminologie, die vooral in publicaties uit de entomologische hoek kan worden aangetroffen.

De fixatie op arthropoden heeft een specifieke, individuele betekenis in de levensgeschiedenis van de patiënt en zal deze er uiteindelijk steeds toe brengen, om een arts of entomoloog, danwel beiden, te raadplegen. Wat kan, en dient, dan de rol van de entomoloog te zijn? Om dit duidelijk te maken, is het wellicht het beste om een tweetal karakteristieke gevallen te bespreken van de verscheidene, waarmee de schrijver de laatste jaren in aanraking kwam.

CASUÏSTIEK

A. Het eerste geval betrof een bejaarde, alleenstaande vrouw, die reeds enkele maanden ernstige overlast meende te ondervinden van grote aantallen kleine beestjes in haar woning. De beestjes zouden zeer klein zijn, wit of zwart van kleur, niet in staat om te vliegen, maar wel goede springers. De beestjes zouden vooral diverse soorten textiel aantasten, en werden in een later stadium ook door de vrouw op het lichaam gevoeld, met name in het haar. Zij kreeg daar jeuk van, doch zonder uiterlijk waarneembare verschijnselen.

De overlast was begonnen toen zij na het overlijden van haar hond een grote schoonmaak hield, waarbij het haar opviel, dat haar nieuwe gordijnen vraatgaatjes vertoonden. Het onderzoek van de gordijnen door de leverancier leverde tot haar grote verontwaardiging echter niets op. Inmiddels bleken volgens haar ook andere stukken huisraad te zijn aangetast. Er werd nu een heel scala aan deskundigen op entomologisch gebied, in het bijzonder op het terrein van insektenplagen van de woning (bestrijdingsfirma's e.d.), geconsulteerd. Geen van dezen waren echter in staat om de gewraakte beestjes op te sporen, noch om de veronderstelde schade waar te nemen. Bestrijdingsmaatregelen werden soms wel, soms niet, voorgesteld, maar steeds als van twijfelachtige waarde gepresenteerd.

De vrouw ging daarom zelf tot het nemen van maatregelen over. Niet alleen werd verondersteld aangetast huisraad drastisch verwijderd, of zorgvuldig verpakt opgeslagen in een daartoe speciaal gereserveerde kamer, maar ook werd overgegaan tot een exorbitant gebruik van insecticiden. Zelfs het keukengerei werd meerdere malen per week met een geconcentreerd mengsel van lindaan en pyrethrum behandeld, en tot in het bed werden meerdere dichlorvos-strips geplaatst. Een klein deel van haar vrienden- en kennissenkring accepteerde haar verklaringen, zij het met enig voorbehoud; de overigen, die hun twijfel uitspraken, voelden zich door de agressieve reacties van de vrouw genoodzaakt het contact te verbreken.

Zij wendde zich met haar klachten ook tot haar huisarts. Deze beperkte zich tot het voorschrijven van tranquillizers en slaapmiddelen, later aangevuld met antihistaminica en mentholpoeder tegen de jeuk, doch deed geen pogingen om haar klachten te (laten) verifiëren. Zowel tegenover haar als tegenover de schrijver gaf de betrokken arts niettemin te kennen in een reële infestatie van haar woning te geloven.

Eén van haar nog trouwe kennissen riep de hulp van de schrijver in, en er werd een grondig onderzoek ingesteld in haar woning. Het bestaan van een objectief waarneembare plaag kon daardoor uitgesloten worden. Alle door haar steeds maar weer aangedragen materiaal werd uitgebreid bekeken, doch bleek steeds opnieuw uit textielvezels, zandkorrels, broodkrumels e.d. te bestaan. Bij het demonstreren en bespreken van deze bevindingen werd duidelijk, dat zij niet van haar gefundeerde overtuiging af te brengen was.

Een schijnbehandeling van haar woning werd wel overwogen, maar niet uitgevoerd, omdat haar vertrouwen daarin reeds ernstig was ondergraven. Het is trouwens de vraag, of deze in dergelijke gevallen überhaupt zinvol geacht kan worden. Het bleek echter toch mogelijk, om haar tot een matiging in het toepassen van insecticiden te bewegen, en haar ten dele te doen overgaan op onschuldiger of volstrekt onschadelijke, zelfs onwerkzame middelen. Bovendien kon zij gedeeltelijk gerustgesteld worden omtrent de ernst van sommige van haar klachten. Het contact met haar huisarts, dat daarop volgde, verliep hoogst onbevredigend. Deze bleek niet tot nader overleg bereid en oordeelde verdere stappen overbodig. In de gehele situatie is nu, ruim een jaar na het begin van haar klachten, blijkens de incidentele contacten, die nog voortduren, verder geen verandering gekomen.

B. Het tweede geval lag aanmerkelijk eenvoudiger. Ook hier betrof het een alleenstaande, bejaarde vrouw met klachten over kleine, witte, in dit geval kruipende, beestjes in haar woning, met name in haar linnenkast en kleding. Bovendien had zij last van jeuk, die gepaard ging met een rode huiduitslag, en later ook van asthma-aanvallen.

De plaag zou zijn ontstaan nadat schilders haar slaapkamer hadden opgeknapt, daarbij gebruik makend van een vies, oud zeil ter bescherming van de vloerbedekking. Ook in dit geval leverde het raadplegen van diverse deskundigen op entomologisch gebied slechts negatieve resultaten op. De beestjes werden geleidelijk aan een obsessie voor haar, en dit temeer, daar zij vanuit haar vroegere beroep gewend was de uiterste hygiëne te betrachten.

Haar huisarts stelde op grond van haar verregerende preoccupatie met de kennelijk vermeend aanwezige beestjes een diagnose, die neerkwam op wat hierboven als een delusio arthropodica is aangeduid. De ingestelde behandeling was ook in dit geval symptomatisch.

Via een van haar familieleden, met haar lot begaan, kreeg de schrijver enkele maanden na het begin van de klachten een monster van de verondersteld aangetaste kleding toegestuurd. Hierin werden grote aantallen krijnluizen, *Glyciphagus domesticus*, aangetroffen. Na het inschakelen

van de plaatselijke GG & GD kon de bron van deze mijten opgespoord en effectief bestreden worden. Haar klachten verdwenen daarna binnen een week volledig. Of deze ook op langere termijn zijn weggebleven is onbekend, maar wel waarschijnlijk, daar anders vermoedelijk wederom contact met de schrijver opgenomen zou zijn.

DISCUSSIE

Terwijl aangenomen mag worden, dat in het eerste geval sprake was van een delusio arthropodica, zou het tweede als een arthropodofobie gekenschetst kunnen worden. In beide gevallen betrof het oudere vrouwen in een moeilijke fase van hun leven. Dit kan als min of meer karakteristiek beschouwd worden. De overgrote meerderheid van de in de literatuur beschreven gevallen heeft betrekking op vrouwen en dan vooral oudere vrouwen. Rachesky (1969) spreekt in dit verband zelfs van 99% van de gevallen. De aandoeningen komen incidenteel ook wel bij de jongere leeftijdsgroepen voor. Gewoonlijk zijn zij dan echter veel minder ernstig en met aanmerkelijk betere perspectieven voor een volledig herstel.

Het tweede geval vestigt er nog eens de aandacht op, hoe belangrijk het is, om dit soort klachten grondig te onderzoeken. Het staat in dat opzicht geenszins op zichzelf (zie bijv. Pomerantz, 1959, Obermayer, 1961 en Waldron, 1962). Niettemin zijn dit soort situaties zeldzaam, of zouden dat althans behoren te zijn. Het soms exuberante, veelal psycho-somatische klachtenpatroon mag nimmer een beletsel zijn voor een gedegen onderzoek, hoe tijdrovend en moeizaam dat ook kan zijn, zelfs niet in die gevallen, waar op het eerste gezicht duidelijk van een waan sprake lijkt te zijn.

Het feit, dat de arthropoden bij een echte fobie niet als de oorzaak, maar als een aanleiding voor het tot uiting komen van een onbewuste conflictsituatie beschouwd moeten worden, betekent dat een effectieve bestrijding of een goede voorlichting niet noodzakelijkerwijze succesvol behoeven te zijn. Zo bestaat er geen zekerheid, dat de fobie van het tweede beschreven geval, als het al een fobie was, niet later op andere wijze naar voren zal komen. In elk geval is dan toch een tijdelijke verlichting bereikt, die eventueel een gunstige atmosfeer zou kunnen betekenen voor een adequate psychotherapie.

Veel vaker zal uiteindelijk blijken, dat er van een waan sprake is. Het kan dan de taak van de entomoloog zijn, om de potentiële patiënt door te verwijzen naar zijn huisarts, of, in ernstige gevallen, zelf contact met deze op te nemen. Dat dit lang niet altijd een eenvoudige zaak behoeft te zijn, bewijst de gang van zaken in het eerste geval. Ook in de medische wereld bestaat nogal eens onbegrip voor het verschijnsel delusio arthropodica; reden voor de schrijver om daar eveneens aandacht voor deze aandoening te vragen. Vaak zal een goede medische begeleiding de nodige problemen geven op praktische gronden. In elk geval zou in voorkomende gevallen een beter contact tussen medicus en entomoloog gewenst zijn.

Tenslotte nog enkele opmerkingen van belang voor het onderkennen van een delusio arthropodica (vergl. Pomerantz, 1959, Waldron, 1962, Busvine, 1966 en Rachesky, 1969). Opvallend is steeds het gevoel achtervolgd te worden bij de patiënt. Vaak worden verregaande pogingen gedaan om zelf maatregelen te treffen, soms met nare gevolgen, waardoor echte lichamelijke klachten, vooral huidafwijkingen, het beeld kunnen vertroebelen (Obermayer, 1961). De verondersteld aanwezige beestjes zijn aanvankelijk meestal wit of zwart van kleur, springen en zitten nogaleens in het haar, ja zelfs tot in de cosmetica of etenswaren toe; hetgeen zich ook in het eerste beschreven geval voordeed. De vermeende infestatie kan zo ernstig zijn, dat de patiënt zich gedwongen voelt naar elders te verhuizen. Helaas verschijnen de beestjes dan gewoonlijk kort daarop weer in de nieuwe woning. Dit was dan ook de reden, om in het eerste geval een verhuizing af te raden. Soms zijn de beschrijvingen van de patiënt zo overtuigend, dat velen in zijn omgeving er ook in gaan geloven, hoewel zij geen overlast ondervinden of duidelijke materiële schade kunnen waarnemen. Vaak zal blijken, dat de veronderstelde infestatie reeds maanden bestaat. Echte infestaties van de woning met arthropoden duren zelden zo lang (Rachesky, 1969). Wel zal veelal in oorsprong een echte infestatie of andere onaangename confrontatie met arthropoden aanwezig gebleken te zijn. In het eerste geval was dat mogelijk een vlooienplaag na het overlijden van de hond, doch dit was niet meer na te gaan.

CONCLUSIES

1. Alle ernstige klachten van overlast door arthropoden dienen serieus genomen en op een verantwoorde wijze onderzocht te worden, hoe onwaarschijnlijk de aanwezigheid van een echte plaag ook lijkt.

2. Steeds zal tijdige doorverwijzing of hernieuwing van het contact met de behandelende arts overwogen moeten worden.

LITERATUUR

- Busvine, J. H., 1966. *Insects and Hygiene*. 2nd. Edit. p. 6—8. Methuen, London.
- Caro, D. de & M. Dubois, 1952. Le psicosi puerperali. *Lav. Neuropsychiat.* 10: 281—304.
- Conrad, K., 1972. Die symptomatischen Psychosen. In: K. P. Kisker, J. E. Meyer, M. Müller & E. Strömgen, Edit., *Psychiatrie der Gegenwart*. 2. Aufl. Bnd. II/2 p. 1—70. Springer, Berlin, etc.
- Freedman, A. M., H. I. Kaplan & B. J. Sadock, 1975. *Comprehensive Textbook of Psychiatry II*. 2nd Edit. 2 Vols. *passim*. Williams & Wilkins, Baltimore.
- Obermayer, M. E., 1961. Dynamics and management of self-induced eruptions. *Calif. Med.* 94: 61—65.
- Pomerantz, C., 1959. Arthropods and psychic disturbances. *Bull. ent. Soc. Am.* 5: 65—67.
- Rachesky, S., 1969. Entomophobia. *Pest Control* 37: 30—32.
- Schrut, A. H. & W. G. Waldron, 1963. Psychiatric and entomological aspects of delusory parasitosis. *J. Am. Med. Ass.* 186: 429—430.
- Waldron, W. G., 1962. The role of the entomologist in delusory parasitosis (Entomophobia). *Bull. ent. Soc. Am.* 8: 81—83.
- Weitbrecht, H. J., 1973. *Psychiatrie im Grundriss*. 3. Aufl. *passim*. Springer, Berlin, etc. Amsterdam 1011, Van der Boechorststraat 7.

CUCULLIA VERBASCI (LINNAEUS) OP BUDDLEIA (LEP., NOCTUIDAE).

Op 2 juni 1976 werd mijn aandacht getrokken door rupsenvraat aan een jonge scheut van één der talrijke Buddleia-struiken die onze tuin telt. De „boosdoener” herkende ik dadelijk als een jonge rups van *C. verbasci*, die ik reeds enkele jaren geleden met toorts had gekweekt. Later vond ik nog een tiental rupsen op Buddleia, maar elders in de tuin vond ik ze ook op toorts (*Verbascum*). Ik deed alle rupsen bij elkaar en voerde ze uitsluitend met grote bladeren van Buddleia. Op 14 juni telde ik totaal 27 rupsen, waarvan vele klein bleven. Zoals later bleek, waren deze kleine exemplaren alle aangestoken door sluipwespen. De kweek met Buddleia leverde 10 cocons op, waarvan ik een viertal op poppen controleerde. Deze vier bleken alle goed verpopt.

Br. F. Melkert, St. Adelbertabdij, Egmond-Binnen.

NIEUWE AANWINSTEN VOOR DE BIBLIOTHEEK

- BRAUNS, A., 1968, Praktische Bodenbiologie.
- HARZ, K. & W. ZEPF, 1973, Schmetterlinge. Vom Leben der Tag- und Nachtfalter.
- HILL, D., 1975, Agricultural insect pests of the tropics and their control.
- HASE, A., 1915, Beiträge der Kleiderlaus.
- LAROCHELLE, A., 1975, Les Carabidae du Quebec et du Labrador, the MOTHS and butterflies of Great Britain and Ireland. (J. Heath ed.) vol. 1, 1976, Micropterygidae-Heliozelidae.
- POINAR, G. O., 1975, Entomogenous nematodes.
- SMART, P., 1976, Encyclopaedia of the butterfly world.
- WEBER, H. & H. WEIDNER, 1974, Grundriss der Insektenkunde.
- WHITE, M. J. D., 1973, Animal cytology and evolution, 3rd ed.
- WILSON, E. O., 1975, Sociobiology, the new synthesis.
- ZUMPT, F., 1936, Die Tsetsefliegen; ihre Erkennungsmerkmale, Lebensweise und Bekämpfung.

NIEUW TIJDSCHRIFT

Bulletin of Entomology, Madras. vol. 1—12, 1960-1971.